

KADA I GDJE JE ROĐENA JELENA ZRINSKI?**WHEN AND WHERE WAS HELEN ZRINSKI BORN?**

»Domina Helena Zriniana
 (...) mortem eluctata (...) anno Salutis MDCCIII.
 aetatis LX. die XVII. Februarii«

Ferenc VÉGH

Sveučilište u Pečuhu, Institut za povijest
 H-7624 Pécs, Rókus u. 2.
 vegh.ferenc@pte.hu

Primljeno / Received: 7. 2. 2021.

Prihvaćeno / Accepted: 15. 5. 2021.

Prethodno priopćenje

Preliminary report

UDK / UDC: 929Zrinski, J.

94(497.5:439)“16/17”

SAŽETAK

Nakon pritvora Petra Zrinskog († 1670), kao što je poznato, arhiva obitelji bila je gotovo u potpunosti uništena. Kao rezultat toga nesigurnost je prevladavala kako u hrvatskoj, tako i u mađarskoj historiografiji, a vezano uz datume rođenja djece zavjereničkog aristokrata. Smatralo se da je sigurna samo godina rođenja Jelene Zrinske († 1703.). Prema podacima na njezinom nadgrobnom natpisu umrla je u progonstvu u Nikomediji (današnji Izmit) u dobi od 60 godina. Međutim, uzimajući u obzir događaje iz njezinog života, neki su mađarski istraživači s razlogom osporili izračunatu godinu 1643. kao godinu njezina rođenja. Oslanjajući se na objavljene i neobjavljene izvore, autor zaključuje da je Jelena Zrinska rođena kasnije, zapravo 1649. godine u Muraközu. Novootkriveni datum stavio je drugačiju perspektivu na glavne faze njezina turbulentnog tijeka života. Osim toga, ispostavilo se da Jelena Zrinska nije prvorodeno dijete Petra Zrinskog.

Ključne riječi: Helena Zrinski, Petar Zrinski, Katarina Frankopan, Franjo Rákóczi II, Emery Thököly, Međimurje, Podbrest

Keywords: Helen Zrinski, Peter Zrinski, Catherine Frankopan, Francis Rákóczi II., Emery Thököly, Međimurje, Podbrest

GLAVNA JUNAKINJA

»Premda žitka njenog prolijeće prošlo je/ljeta najljupkije boje krase je (...) ruže su joj obrazi, vrat od alabastra (...) ljljan čelo, usne koraljne/Ljepše ni Paris ne pronađe u Helene«. ¹ Tim je riječima István Gyöngyösi, nekadašnji tajnik palatina Franje Wesselényija u svojoj svadbenoj pjesmi (epitalamiju) – kasnije nadjenutog naslova »Vjenčanje Mirka Thökölyja i Jelene Zrinske« – opjevao nevjestu koja se u lipnju 1682. vjenčala s vođom kuruckog pokreta, čiji je uspon nalikovao kometu na obzoru. U stručnoj literaturi činjenica da je nevjesta pred oltar stala s 39, a ženik s 25 godina predstavlja opće mjesto. Takvu razliku u godinama, znakovitu čak i prema današnjim liberalnim normama znanstveni istraživači smatrali su argumentom u korist političke, planirane naravi braka, premda u svjetlu njihovog životnog puta nisu isključivali ni da je među budućim supružnicima nastala tijesna emocionalna privrženost. ² Na braku je neosporno inzistirao Mirko Thököly – time je imetak doma Rákóczijevih, njihove vojne kapacitete i, ništa manje važno, kneževski ugled stavio u službu protuhabsburškog ustanka, koji

¹ Gyöngyösi 2000. 17.

² Várkonyi–Nickel 2016. 430–445.

je tada bio u uzlaznoj fazi.³ Jelena Zrinska bila je, naime, udovica izabranog erdeljskog kneza Franje I. Rákóczi (1645.–1676.), koji je naglo preminuo u 31. godini života, i naravna starateljica svoje djece, polusiročadi Julijane i Franje, pa je u tom svojstvu sve do punoljetnosti nasljednika slobodno raspolagala golemim nasljedstvom obitelji Rákóczi.⁴

Iako je István Gyöngyösi u svojoj političkoj pjesmi razmotrio prednosti kojima su se supružnici mogli nadati, od braka je neprikriveno očekivao jačanje kuruckog pokreta. Povijest Thökölyjevog ustanka ne može biti temom ovog elaborata, za nas su ovdje važne samo okolnosti vjenčanja. Dožupan Gemerske županije i djelatni odvjetnik početkom 1683. zapisao je riječi koje prema svemu sudeći potvrđuju kako je »mlada« nevjesta u vrijeme vjenčanja već poprilično zašla u godine. Ipak, presudan argument umjesto njega nudi nam epitaf na grobu Jelene Zrinski, koja je umrla u prognanstvu u Nikomediji (današnjem Izmiru), na području Osmanskog Carstva. Prema latinskom natpisu mramornog nadgrobnog spomenika, koji je dao izraditi tajnik bračnoga para Thököly János Komáromi i navodi se u naslovu ovog elaborata, njegovu je gospodaricu smrt zadesila početkom 1703., u dobi od 60 godina. Njezino tijelo primila je crkva sv. Benedikta u vlasništvu isusovačkog reda, smještena u istanbulskoj četvrti Galata.⁵

VRIJEME ROĐENJA, ILI 1643.?

Počev od objavljivanja dnevnika Jánosa Komáromija pa sve do danas znanost smatra da se Jelena Zrinski rodila 1643., što je utvrđeno oduzimanjem životne dobi koja se navodi na nadgrobnom spomeniku od godine njezine smrti. Vjerojatno je i historiografski ugled autora prve monografije o kneginji Mihály Horvátha doprinio da se u mađarskoj i hrvatskoj povijesnoj znanosti podjednako uvriježi godina koju je taj povjesničar odredio kao vrijeme njenog rođenja.⁶ Godine 2018. objavljen je i zbornik povodom (pretpostavljene) 375. godišnjice rođenja i 315. godišnjice smrti Jelene Zrinski.⁷ Do toga je došlo unatoč učestalijim iznošenjima dvojbi glede ispravnosti godine koju je odredio Horváth. Najvažniji argument protivnika predstavljala je činjenica da je Jelena Zrinska u listopadu 1694. u Beogradu rodila djevojčicu po imenu Suzana, iako je – ako epitaf prihvatimo vjerodostojnim – tada već trebala biti u 51. godini života.⁸ Općepoznatom datumu također možemo suprotstaviti da je 1666. godine, u vrijeme sklapanja braka s Franjom I. Rákóczijem trebala imati 23 godine, što znači da je bila dvije godine starija od supruga. Poznavajući onodobne ženidbene običaje to bi bilo doista neuobičajeno – pri sklapanju prvoga braka suprug je skoro uvijek bio stariji.⁹ Kasniji erdeljski kancelar Miklós Bethlen, 1665., dakle jedva godinu dana ranije sreo je u Bakru neudanu Jelenu Zrinski u obiteljskom krugu, premda su aristokratske djevojke roditelji i široka rodbina u pravilu udavali u dobi između 14 i 18 godina.¹⁰ Pod pritiskom protuargumenata koji pokazuju u istom smjeru pojedini su istraživači pretpostavili da je buduća kneginja rođena kasnije, određujući uglavnom razdoblje između 1650.–1652., što dosad nije potkrijepljeno vrelima.¹¹ Time možemo pojasniti da se u novijoj dvojezičnoj biografiji Jelene Zrinske (na mađarskom i turskom jeziku) autorice Ágnes R. Várkonyi unatoč drugačijim mišljenjima i

³ Varga 2007. 19–39.

⁴ Várkonyi–Nickel 2016. 426.

⁵ Komáromi 1887. 81.

⁶ »Jelena, najstarije dijete grofa Petra Zrinskog i Katarine Frankopan rođena je 1643., a nakon nje uslijedili su još sestra Judita Petronela, brat Ivan Antun i sestra Aurora Veronika.« Horváth 1869. 3.

⁷ Óze–Szelke 2018.

⁸ Thököly 1863. 588–589. Jelena Zrinska 1683. godine drugom suprugu rodila je sina koji je pri krštenju dobio ime Stjepan, ali je dijete živjelo vrlo kratko. U vrijeme opsade Mukačeva 1686. godine također je bila trudna. R. Várkonyi 2007. 197., 200–201.

⁹ Péter 2008. 58–59.

¹⁰ Bethlen 1955. 212–213.

¹¹ Várkonyi–Nickel 2016. 421.; Mészáros 2010. 25–32.; Temesváry 1996. 56.; Nagy 1985. 374–378.; Nagy 1982. 123.

dalje navodi sve do danas kanonizirana godina koju je objelodanio Mihály Horváth.¹²

Nesigurnost konačno može razriješiti vrelo na koje smo naišli istražujući karijerni put njezina oca Petra Zrinskog (†1671), podjednako prikladno za opovrgavanje »službene« 1643. te pretpostavki o 1650-ima. Rečeni dokument je dnevnik Vuka Krste Frankopana (†1652), oca Ane Katarine Frankopan (†1673) i djeda po majci Jelene Zrinske. Dnevnik koji zapise za 1648. i 1649. godinu sadrži izmiješano na hrvatskom i njemačkom jeziku iz vlasništva grofovske obitelji Attems na inicijativu ranijeg ravnatelja Emilija Laszowskog 1938. godine dopremljen je u Zagreb i deponiran u Državnom arhivu u Zagrebu.¹³ Naredne godine on je to vrijedno vrelo, koje umjesto obiteljskih pretežito sadrži gospodarske zapise objavio i u tiskanom obliku.¹⁴ Valja napomenuti kako uz Frankopana, koji je hrvatsko-primorskim krajiškim krajonom upravljao četvrt stoljeća, dnevnik sadrži i zapise njegova tajnika Daniela Korubskog i drugih. Vrelo nije privuklo pozornost mađarske niti – na iznenađujući način – hrvatske znanosti, premda je rečenica upisana 23. ožujka 1649. mogla razjasniti nadnevak rođenja Jelene Zrinske. U dnevniku se, naime, nalaze sljedeći reci: »Došal je Spišič iz Med Murja, iz Podbresta z listi i z glasom, da je gosa Zrinska etc. pred tim toga drugu noć med 11 i 12. urom porodila kčcer, koja taki je kerščena imenom sv. Helenae«. ¹⁵ Vjesnik i sluga Petra Zrinskog, kojem je sretni djed poklonio konja, 25. je već krenuo u Međimurje, ponijevši prema svemu sudeći darove za novorođeno dijete, među ostalim i porculan.¹⁶ Kasnije se u Međimurje uputio i drugi sluga kako bi se osobno uvjerio o stanju majke i kćeri; znamo i to da je za putne troškove od Vuka Krste Frankopana dobio tri forinte.¹⁷ Na žalost, iz zapisa ne doznajemo je li Petar Zrinski bio osobno prisutan kod rođenja kćeri, jedino je sigurno da je 8. ožujka još bio u Međimurju. Tada se, naime, k njemu uputio šogor Juraj Frankopan (†1661), kako bi zajedno otputovali na požunski državni sabor koji je otvoren krajem siječnja.¹⁸ Zrinski vjerojatno ni kasnije nije otputovao na mjesto održavanja staleškog sabora, budući da je krajem svibnja boravio u Ozlju. Ovdje je primio vijest o teškoj bolesti svoje supruge, nakon čega se odmah uputio u Međimurje.¹⁹

Jelena ZRINSKI (Podbrest, 1649. ? - Nikomedija, 1703.)

¹² R. Várkonyi 2008. 238. Djelo je u međuvremenu objavljeno i na hrvatskom jeziku. R. Várkonyi 2011.

¹³ Laszowski 1939. 76–77.

¹⁴ Laszowski 1939. 75–102.

¹⁵ Laszowski 1939. 85.

¹⁶ »naš sluga Spissich Christof«. Laszowski 1951. 119.; Laszowski 1939. 86.

¹⁷ Laszowski 1939. 88.

¹⁸ Laszowski 1939. 97.

¹⁹ Laszowski 1939. 97.

ZAŠTO BAŠ PODBREST?

Dnevnički zapis osim nadnevka donosi i mjesto rođenja, navodeći kako je Jelena Zrinska rođena u Međimurju, točnije u Podbrestu, a ne u očevom dvorcu Ozlju, kako se ranije s razlogom pretpostavljalo. Naime, na preporuku punca Petar Zrinski je u travnju 1647. postavljen na čelo dvojne žumberačko-slunjske kapetanije u sklopu hrvatsko-primorske krajine, nakon čega se njegova karijera neosporno vezivala uz to područje.²⁰ Dana 15. ožujka 1649. podijelio je s bratom Nikolom obiteljski posjed: stariji brat uz najvrednije međimursko vlastelinstvo dobio je slavonske posjede, dok je Petar nakon toga postao vlasnikom primorskih i dobara smještenih južno od Kupe.²¹ Ipak, Ana Katarina Frankopan svoje je dijete donijela na svijet u Međimurju, odvojenom od državnog teritorija pod osmanskom vlašću samo rijekom Murom, odakle su često vođeni pljačkaški prodori.²² Još više iznenađuje što Jelena nije rođena u Čakovcu, prirodnom i dobro zaštićenom središtu vlastelinstva, nego u malom pridravskom selu udaljenom 10 km u zračnoj liniji u smjeru jugoistoka.

Neuobičajeno je što popis braće Zrinski iz 1638. godine ne spominje da se u naselju nalazila kurija.²³ Naravno, to bi se moglo pojasniti i kasnijim podizanjem građevine. Na čudan način ni vrela nastala nakon 1670., kada je posjedima već upravljala Ugarska komora, ne spominju građevinu takve namjene, koja je prema svemu sudeći 1648. još zasigurno postojala. Bilo bi logično pretpostaviti da je dijete na ovom mjestu došlo na svijet pod nekakvom prisilom, uslijed neke ad hoc odluke. Tomu, međutim, proturječi više okolnosti. Prvenstveno su to navike onodobnih aristokratskih obitelji, koje su nastojale što brižnije pripremiti porođaj, pri čemu su temeljito razmatrale više aspekata, primjera radi lokalnu klimu, »razinu komfora« građevine, blizinu liječnika i sigurnosne uvjete, da spomenemo samo one najvažnije.²⁴ Najnovija istraživanja neosporno su dokazala kako za razliku od uvriježenog javnog mišljenja ni Franjo II. Rákóczi nije rođen neočekivano, usred nedaća bijega 1676. u boršanskoj kuriji.²⁵ Jelena Zrinska svoje dijete nije rodila »slučajno« upravo na tom mjestu, kao što su i roditelji prije njenog rođenja prema svemu sudeći razmotrili argumente za i protiv lokacije. Protiv slučajnosti izbora lokacije govori i to što je 15. srpnja 1647. Petar Zrinski u kuriji Podbrest za 50 000 talira prepustio supruzi svoja dobra kako bi u njima mogla nesmetano uživati u udovištvu.²⁶ Iako se razlog u diplomi ne navodi, ipak je očit: Petar Zrinski sljedećeg mjeseca s postrojbom od 1200 lakih konjanika krenuo je na moravsku bojišnicu Tridesetogodišnjeg rata (1618.–1648.), pa se transakcija zapravo može shvatiti kao oporuka.²⁷ Zrinski je 2. rujna 1648. na istom mjestu, »in curia nostra Podbrest« izdao i jednu naredbu.²⁸ To dodatno potvrđuje da je Ana Katarina Frankopan (vjerojatno i njezin suprug) krajem 1640-ih zacijelo rado boravila u zabačenoj, skromnoj pridravskoj kuriji.

PRVO DIJETE?

U obitelji Zrinskih prvorodena ženska djeca pri krštenju su tradicionalno dobivala ime Jelena (Helena) pa su znanstvenici s pravom mislili da je buduća supruga Franje I. Rákóczija, kasnije Mirka Thökölyja bila prvorodenica Petra Zrinskog i Ane Katarine Frankopan.²⁹ To potvrđuje i – kao što smo vidjeli, pogrešno – godina rođenja 1643.: naime, malo je vjerojatno da je vrijeme između sklapanja braka (27. listopada 1641.) i Jeleninog pretpostavljenog rođenja bilo dovoljno za rađanje dvoje djece. Puno kasniji datum rođenja Jelene Zrinske od pretpostavljenog, 1649. godine, u svjetlu onodobne ari-

²⁰ Végh 2020. 811–815.

²¹ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (=MNL OL) Magyar Kamara Archivuma (=MKA) E 148 Neoregestrata acta. (=NRA) Fasc. 319. No. 30.

²² O ranonovovjekovnim odnosima u Međimurju kao pograničnoj regiji vidjeti Végh 2017. 261–275.

²³ Horváth 2010. 93–204.

²⁴ Várkonyi–Nickel 2016. 421.

²⁵ Mészáros 2018. 7–24. I ovim putem zahvaljujem se Kálmánu Mészárosu na lektorskim napomenama.

²⁶ MNL OL MKA E 148 NRA Fasc. 19. No. 37.

²⁷ Végh 2020. 812.

²⁸ Laszowski 1951. 104.

²⁹ R. Várkonyi 2008. 18.

stokratske prakse rađanja djece otvara nova pitanja, na koja je teško odgovoriti. Fundamentalna istraživanja Katalin Péter otkrivaju da su aristokratske supruge u novovjekovnoj Ugarskoj nakon sklapanja braka svoju djecu rađale više-manje ujednačenom dinamikom od 1,5–2 godine, pod pretpostavkom da nije bilo bioloških ili drugih objektivnih zapreka (na primjer, trajne odsutnosti supružnika).³⁰ Plodni ciklus bračni parovi prekidalu su dobrovoljno, uglavnom početkom-sredinom tridesetih godina života.³¹ U našem slučaju to bi značilo da bračni par Zrinski nakon vjenčanja nije imao djece preko sedam (!) godina, ili o tome nije bilo saznanja.

Međutim, iz prepiske Petra Zrinskog i Ádáma Batthyányja doznajemo kako je obitelj već dobila barem jedno dijete, koje u lipnju 1647. više nije bilo među živima. Ozlojeđen očevo ton sugerira da dijete nije umrlo pod »ubičajenim« okolnostima.³² Možemo pretpostaviti da postoji veza između djetetove smrti, utamničenja Vuka Parapatića i oduzimanja međimurskih službenih posjeda, koje je dospjelo pred državni sabor 1646.–1647. godine.³³ To se pitanje još treba razriješiti. Na žalost, nije nam poznat ni spol djeteta, premda se – u smislu onog što smo rekli o imenu Jelena – razumno nameće pretpostavka da je umrlo dijete bilo muško. Propitivanjem imena koja su dobila djeca Nikole Zrinskog (danas već znamo da ih je bilo šest) možemo zaključiti da su nasljednici dobivali po dva imena, pa se povremeno događala podudarnost jednog od imena djece.³⁴ Susljedno tomu ne možemo isključiti da je dijete rođeno prije Jelene bilo žensko, koje je pri krštenju moglo dobiti isto ime, što je, naravno, samo pretpostavka. Kao što smo vidjeli, prema djedovom dnevničkom zapisu Jelena je imala (samo) jedno ime, a nemamo saznanja ni o tome da je on sam ikada koristio (i) drugo ime. István Vitnyédi, čovjek od povjerenja Nikole i potom Petra Zrinskog jedini 1663. spominje četrnaestogodišnju kćer Zrinskog kao »gospođicu Katicu«,³⁵ ali priznaje: nije siguran u njeno ime i životnu dob, pa traži od oca da što brže potvrdi njegova saznanja kako ne bi ostao u zabludi.³⁶ Tako dijete rođeno i umrlo prije Jelene donekle smanjuje broj godina koje je bračni par Zrinski proveo bez djece, no nedostatak djece u godinama nakon vjenčanja i tako je upadljiv. Poznato je da je u tom razdoblju bilo malo sretnih aristokratskih obitelji koje nisu izgubile niti jedno dijete. Od šestoro djece Nikole Zrinskog odraslu je dob doživjelo tek dvoje.³⁷ Čini se da ni obitelj njegova mlađeg brata u tom pogledu nije bila izuzetak i možda je morala sahraniti više djece. Nedostatak djece mogao bi se pripisati i eventualnom pobačaju (pobačajima) ili rođenju (rođenjima) mrtvog djeteta, posebice stoga što su suvremenici takve događaje zapisivali tek iznimno.³⁸

Ako prihvatimo postavku stručne literature da je Ana Katarina Frankopan rođena oko 1625., u vrijeme udaje mogla je imati oko sedamnaest godina.³⁹ Njezina kći Jelena bila je starija samo jednu godinu kada ju je Franjo I. Rákóczi 1666. godine izveo pred oltar. Naredne je godine već rodila, ali je sin koji je pri krštenju dobio ime Juraj ubrzo umro, a sve do rođenja Julijane Rákóczi 1672. godine nemamo

³⁰ Péter 1996. 16–18.

³¹ Péter 1996. 16–18.

³² »Édes gyermekemnek elveszése után (...) meg esküdtem Istennek, ártatlan gyermekem vérének bosszúállója leszek törvénnel és igazsággal [Nakon gubitka dragog mi djeteta (...) zakleh se Bogu, krv mog neving djeteta osvetit ću zakonom i pravicom]. MNL OL P 1314 A Batthyány család hercegi ágának levéltára. Missiles. No. 54158. Petar Zrinski Ádámu Batthyányju. Čakovec, 8. srpnja 1647.; »sőt az egész országot is elrakta vele, én magam hogy etettem és babonáztam magam feleségét s gyermekét [s njime je uzeo i cijelu državu, a ja sam sam pak hranio (to jest: trovao – FV) i omamljivao svoju ženu i dijete]. No. 110317. Petar Zrinski Ádámu Batthyányju. Čakovec, 2. lipnja 1647.

³³ MOE 2017. 212–213., 397.

³⁴ Isto kao i ranije u slučaju Marije Katarine i Marije Barbare († prije 1664.). Merényi–Metzger 2015. 395–398.

³⁵ Vitnyédi 1871. 252. (No. 242.)

³⁶ »ugy tudom Kata az neve, ideje pedig tizenegyedik esztendő, hogy ne errőljak, kérem alázatosan Nagyságodat, adjon mentül hamarébb választ, hogy rescribálhassak« [»Prema mojim saznanjima zove se Kata, a što se tiče dobi ima četrnaest godina, ali da ne griješim, ponizno molim vaše Veličanstvo, odgovorite mi što brže da bih Vam mogao povratno pisati]. Vitnyédi 1871. 27. (No. 248.)

³⁷ Merényi–Metzger 2015. 395–398.

³⁸ Péter 1996. 16.

³⁹ Kolarić 2014. 134. Djelo sam pribavio uz pomoć Ivane Jukić, na čemu se i ovim putem zahvaljujem.

saznanja o rođenju druge djece.⁴⁰ Vjerojatno je organizam mlade majke propatio zbog – prema stajalištu moderne medicine – porođaja u biološkom smislu ranoj dobi, što nije bio izniman slučaj. Možda se to dogodilo i s majkom, Anom Katarinom Frankopan. Uzgredno napominjemo kako su se pored očevog dvojbe pojavile i u svezi nadnevka rođenja majke Jelene Zrinski. Otac hrvatske historografije Ivan Kukuljević Sakcinski u svom elaboratu iz 1868. tvrdi kako je Petar Zrinski rođen u Vrbovcu 6. lipnja 1621., u drvenoj kuriji podno vrata utvrde.⁴¹ Autor svoju tvrdnju ne zasniva na konkretnom vrelu nego na određenim zapisima koje je hrvatska, a njezinim tragom i mađarska historiografija prihvatila bez pogovora.⁴² Prema potvrdi koju je 1667. izdao zagrebački biskup i kalačko-bački nadbiskup Petar Petretić – koju je Zrinski trebao za stjecanje mletačkog državljanstva – kršten je 21. lipnja 1622.⁴³ Budući da se krštenje obavlja što skorije, najkasnije u roku od 8-10 dana po rođenju, taj podatak ne pojašnjava očito vremensko odstupanje, poglavito jer se godina ne poklapa s podatkom iz stručne literature. Rješavanje ovog problema u budućnosti će predstavljati žurnu zadaću, s obzirom da se obilježava 400. obljetnica rođenja i 350. obljetnica smrti Petra Zrinskog.

ŽIVOTNI PUT U BROJEVIMA

Iz svega toga proizlazi da je podatak koji se može pročitati na epitafu nadgrobnog spomenika Jelene Zrinski u Galati, prema kojem je »heroína« umrla u dobi od 60 godina očito netočan. Jedno od mogućih objašnjenja je što Iván Nagy dnevnik Jánosa Komáromija nije objavio na temelju – do tada već izgnanog – izvornika, nego kopije, pa je lako moguće da se pri prepisivanju potkrala pogreška. Naravno, ne možemo isključiti ni to da se na mramornoj ploči postavljenoj na crkvenom zidu nalazi netočan podatak, premda je teško zamislivo da je Komáromi, koji je u službi kneževskog para proveo više od desetljeća i s njima bio u prisnom odnosu bio neinformiran o tako važnom pitanju. U novije vrijeme potaknuto je kako su (točni) rimski brojevi na nadgrobnom spomeniku krivo iščitani, no takvo inovativno »epigrafsko« pojašnjenje – slično ranije navedenima – neosporno iziskuje dokazivanje.⁴⁴

Bilo kako bilo, sada je već izvjesno da je Jelena Zrinska svjetlo dana ugledala u ožujku 1649. u Podbrestu, u Međimurju, koje je pripadalo Zalskoj županiji, dakle na području uže Ugarske, ali nedvojbeno u hrvatskoj jezičnoj sredini. U vrijeme kada je Miklós Bethlen – prema svjedočanstvu svojih memoara – igrao karte s njom i njezinom majkom imala je svega šesnaest godina, a ta je godina ujedno bila i posljednja godina njezinog djevojačkog života. Za izabranog kneza Franju I. Rákócziya, koji je od svoje supruge bio stariji četiri godine, što je odgovaralo onodobnoj ženidbenoj praksi, udala se u ožujku 1666. Jurja, svoje prvo dijete, koje je živjelo vrlo kratko, rodila je u skladu s onodobnim očekivanjima, prema današnjem poimanju vrlo rano, sa svega osamnaest godina. Kćer Julijanu rodila je u dobi od 23, a sina Franju, budućeg vođu ustanka s 27 godina. Tada, 1676. godine započinje i njeno časno udovištvo, koje je opjevao István Gyöngyösi. U brak s Mirkom Thökolyjem stupila je kada je imala 33 godine, doista u »ljetu svoga žitka«, ali dobna razlika između njih na ovaj način nije bila četrnaest, već svega osam godina. Suprotno shvaćanjima našega vremena dobna razlika u korist supruge u 17. stoljeću nije bila povod za glasine. Prema praksi nakon smrti prvog supružnika (koji je od njih obično bio stariji nekoliko godina) udovice su uglavnom birale mlađeg uspruga. Dakle, brak Thökolyja i Jelene Zrinske – barem u tom pogledu – nije bio izniman, već uobičajen. Mukačevo, zadnju utvrdu Gornjougarske Kneževine morala je otvoriti pred carskom vojskom 1688. godine, u dobi od 39 godina, a te godine konačno su je odvojili i od sina Franje. Izgnanstvo u Turskoj započela je četiri godine kasnije, kada je imala 43 godine. Suzanu, svoje zadnje dijete rodila je i prema današnjem shvaćanju kasno, u dobi od 45 godina. Smrt ju je sustigla 1703. u Nikomediji, u kuriji na »Cvjetnom polju«, kada je umjesto šezdeset imala tek 54 godine.

Preveo Ivan Tomek

⁴⁰ Várkonyi–Nickel 2016. 421.

⁴¹ Kukuljević 1868. 211.

⁴² »Rukopisne bilješke«. Kukuljević 1868. 211.

⁴³ Király–Kovács 1986. 37–38.

⁴⁴ Prije njezina objavljivanja omogućeno mi je korištenje rukopisne monografije Györgya Gömörjia »Netočni podaci na nadgrobni spomenicima iz 17. stoljeća« na čemu se ovim putem zahvaljujem autoru.

LITERATURA

1. Bethlen 1955., *Bethlen Miklós önéletírása*. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta V. Windisch Éva. Budapest, 1955.
2. Gyöngyösi 2000., Gyöngyösi István: *Thököly Imre és Zrínyi Ilona házassága. Palinódia (Kesergő Nimfa)*. A szöveget gondozta és a jegyzeteket írta Jankovics József és Nyerges Judit. Budapest, 2000.
3. Horváth 1869., Horváth Mihály: *Zrínyi Ilona életrajza*. Pest, 1869.
4. Horváth 2010., *A Muraközi uradalom gazdasága és társadalma a 17–18. században. Válogatott források*. Válogatta, sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a mutatókat készítette Gyulai Éva–Horváth Zita–Turbuly Éva. Szerk. Horváth Zita (Zalai Gyűjtemény 68.) Zalaegerszeg, 2010.
5. Király–Kovács 1986., Király Erzsébet–Kovács Sándor Iván: A Velencei Állami Levéltár Zrínyi-dokumentumaiból. In: *Zrínyi-dolgozatok III.* Szerk. Dömötörfi Tibor–Thüröczy Horváth Andrea–Kovács Sándor Iván. Budapest, 1986. 26–40.
6. Kolarić 2014., Kolarić, Juraj: Posljednje počivalište Katarine Zrinski u Grazu i Zore (Aurore) Veronike Zrinski u Klagenfurtu. In: *Uloga i značenje glasovitih žena iz obitelji Zrinski i Frankopan. Zbornik radova sa znanstvenog skupa 2012.* Gl. ur. Juraj Kolarić. Zagreb, 2014. 129–147.
7. Komáromi 1887., *Magyarországi s erdélyi bűdosó fejedelem Késmárki Thököly Imre secretáriusának Komáromi Jánosnak törökországi diariumja s experienciája*. Új kiadás. Közli Nagy Iván. Pest, 1887.
8. Kukuljević 1868., Kukuljević Sakcinski, Ivan: Književnici u Hrvatah s ove strane Velebita, živivši u prvoj polovini XVII. vieka. *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 9. (1868), 152–343.
9. Laszowski 1939., Laszowski, Emilij: Dnevnik grofa Vuka K. Frankopana iz god. 1648. i 1649. *Starine* 40. (1939), 75–102.
10. Laszowski 1951., Laszowski, Emil(ij): *Izbor isprava velikih feuda Zrinskih i Frankopana*. (Građa za gospodarsku povijest Hrvatske. Knjiga 1.) Zagreb, 1951.
11. Merényi–Metzger 2015., Merényi–Metzger Gábor: Zrínyi Miklós elsőszülött fiának születése és halála. *Irodalomtörténeti Közlemények* 119. (2015), 3. 395–398.
12. Mészáros 2010., Mészáros Kálmán: Zrínyi Ilona. In: *Az »üstökös kegyeltje«. Késmárki Thököly Imre (1657–1705). Thököly Imre születésének 350. évfordulója alkalmából rendezett nemzetközi konferencia anyaga. Hajdúszoboszló, 2007. szeptember 25–26.* Szerk. Gebei Sándor. Hajdúszoboszló, 2010. 25–32.
13. Mészáros 2018., Mészáros Kálmán: Miért éppen Borsi? Tények, talányok, tévedések II. Rákóczi Ferenc születéséről. In: Mészáros Kálmán–Seres István–Török Péter: *A fejedelem szolgálatában. Életrajzi és családtörténeti tanulmányok a Rákóczi-korból*. Szerk. Kovács Eleonóra–Mészáros Kálmán. Budapest, 2018. 7–24.
14. MOE 2017., *Magyar Országgyűlési Emlékek, 1646–1647*. Közzéteszi Bessenyei József. E-könyv. Eger, 2017.
15. Nagy 1982., Nagy László: »Csak akkor születtek nagy dolgok«. Zrínyi Ilona dicsérete. In: Nagy László: *»Nem jöttünk égi hadak útján«*. Vázlatok és tanulmányok a XVII. századi kurucokról. Budapest, 1982. 117–146.
16. Nagy 1985., Nagy László: A generálisért cserélt hitves. In: *Kard és szerelem. Török kori históriák*. Budapest, 1985. 371–416.
17. Őze–Szelke 2018., *Res publica confoederata: tanulmányok Zrínyi Ilona születésének 375. és halálzásának 315. évfordulója tiszteletére*. Szerk. Őze Sándor–Szelke László. Budapest, 2018.
18. Péter 2008., Péter Katalin: *Házasság a régi Magyarországon 16–17. század*. Budapest, 2008.
19. Péter 1996., Péter Katalin: A gyermekek első tíz esztendeje. In: *Gyermek a kora újkori Magyarországon. »Adott Isten hozzánk való szeretetből ... egy kis fraucimmerecskét nekünk«*. Szerk. Péter Katalin. (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 19.) Budapest, 1996. 15–50.
20. R. Várkonyi 2007., R. Várkonyi Ágnes: Zrínyi Ilona. In: *A Zrínyiek a magyar és horvát históriában*. Szerk. Bene Sándor–Hausner Gábor. Budapest, 2007. 181–206.
21. R. Várkonyi 2008., R. Várkonyi Ágnes: *Zrínyi Ilona. Európa legbátrabb asszonya*. Budapest, 2008.
22. R. Várkonyi 2011., R. Várkonyi Ágnes: *Jelena Zrinski, najhrabrija žena*
23. *Europe*. Zagreb, 2011.
24. Temesváry 1996., Temesváry Jenő: Felnőtté válás és házasságkötés a XVI–XVII. században avagy mikor született Zrínyi Ilona? *Irodalomismeret* 7. (1996), 51–56.
25. Thököly 1863., *Késmárki Thököly Imre naplója 1693. 1694. évekből*. Az eredeti kéziratból közli Nagy Iván. (Monumenta Hungariae Historica. Scriptores XV.) Pest, 1863.
26. Varga 2007., Varga J. János: *Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682–1684-ben*. Budapest, 2007.

27. Várkonyi–Nickel 2016., Várkonyi Gábor–Várkonyi-Nickel Réka: Gyermek a várfalak között. In: *Művészet és mesterség. Tisztelgő kötet R. Várkonyi Ágnes emlékére* I. Szerk. Horn Ildikó et alii. Budapest, 2016. 417–440.
28. Végh 2017., Végh Ferenc: Négy ország határvidékén: A Muraköz a 17. században. (Történeti áttekintés). In: *Határok fölött. Tanulmányok a költő, katona, államférfi Zrínyi Miklósról*. Szerk. Bene Sándor–Fodor Pál–Hausner Gábor–Padányi József. Budapest, 2017. 261–275.
29. Végh 2020., Végh Ferenc: A »Magyar Márs« árnyékában? Az ismeretlen Zrínyi Péter. *Hadtörténelmi Közlemények* 133. (2020). 4. 805–826.
30. Vitnyédi 1871., Vitnyédi István levelei 1652–1664. Adalékul a XVII. század politikai és erkölcstörténetéhez. Közli: Fabó András. *Magyar Történelmi Társulat* 15. (1871), 1–272., 16. (1871) 1–278.

SUMMARY

Following Peter Zrinski's (†1670) detention, as is well known, the archives of the family was almost completely destroyed. As a result, uncertainty has been dominating both the Croatian and the Hungarian historiography regarding the birth dates of the conspirant aristocrat's children until now. Only Helen Zrinski's (†1703) year of birth was thought to be certain. According to her epitaph she died in exile in Nicomedia (present-day Izmit) at the age of 60. Considering the events of her life, however, some Hungarian researchers have disputed the calculated year of 1643 as birth date with good reason. Relying on released and unpublished sources, the author concludes that Helen Zrinski was born later, in 1649 in Muraköz, actually. The newly discovered date put a different complexion on the major stages of her turbulent course of life. Besides, Helen Zrinski turned out not to be Peter Zrinski's firstborn child.